

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHUNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT EMLÉKBESZÉDEK

XX. KÖTET   ×   SZERKESZTI A FŐTITKÁR   ×   1. SZÁM

PLÓSZ SÁNDOR

IG. ÉS T. TAG

EMLÉKEZETE

I R T A :

MAGYARY GÉZA

R. T.

(FELOLVASTA A M. TUD. AKADÉMIÁNAK 1927 FEBRUÁR 21-ÉN
TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉN)

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1927

Globus, Budapest.

Tekintetes Akadémia!

Néhány hónap múlva két éve lesz annak, hogy az Akadémia oszlop-csarnokából utolsó útjára kísértük Plósz Sándort. Halála fölötti fájdalomk ma is oly mély és élénk, mint volt a gyász első napjaiban, mert kipótolhatlan a veszteség, melyet elhunytával a magyar jogtudomány szenvedett.

Plósz Sándor egyik legkiválóbb jogtudósunk volt. Hosszú írói és tanári működése alatt korszakos alkotásokkal gazdagította nemcsak a magyar, hanem a német jogtudományt is. Korszakalkotó törvényelő-készítő működése. És igen jelentős volt a szerepe az igazságügyi kormányzat és a politika terén is. De bármennyire sokoldalú közéleti tevékenysége, valamennyi fölött kimagaslik tudományos kutató működése. Az igazságot kereső tudományos szellemét belevitte minden közéleti szereplésébe. Ő kutató tudós maradt akkor is, mikor törvényt alkotott, mikor a legfőbb igazságügyi kormányzást tartotta kezében, s akkor is, mikor minden egyéni hajlandósága ellenére a gyakorlati politika terén működött.

Plósz Sándor a polgári perjognak s a váltó- és kereskedelmi jog-nak volt hírneves művelője. Váltójogi kézikönyve, mely több kiadást ért, a jogászai elemzés mélységénél fogva ma is legértékesebb váltójogi munkáink közé tartozik. A polgári perjog terén kifejtett irodalmi tevékenysége pedig nemcsak nálunk, hanem a német irodalomban is egyenesen új korszakot nyit meg, mert megindítója lett a polgári perjog a szó igazi értelmében veit tudományos művelésének.

Plósz egész lényét a polgári jogvédelem eszméje hatotta át. Élete feladatául tűzte ki a jogvédelem fogalmát minél teljesebben megvilágítani és célszerű szabályozását előkészíteni. Nehéz volna a jogirodalomban példát találni arra, hogy valaki egész tudományos működését a polgári jogvédelem eszméjének oly bensőséggel szentelte volna, mint ő. A jogvédelem a társadalmi együttlét egyik legnagyobb eszméje. Semmi sem érinti az ember sorsát az államban oly közelről mint az, hogy jogi helyzete minden támadás ellen minél teljesebben meg legyen védve. Plósz ezen nagy eszme lényegének megvilágítása és helyes gyakorlati megoldása körül szerzett elévülhetetlen érdemeket.

A polgári jogvédelem terén szerzett tudományos kutatásainak köszöni Plósz az ország határain messze túlmenő nagy hírnevét is. Még egészen fiatalon egyik munkájával mindjárt az úttörők közé küzdötte fel magát s késő aggkoráig a legelsőik egyikének ismerte őt el a perjogi tudomány terén a bel- és külföldi irodalom egyaránt.

Nagy alakjának azzal hódolok legmegfelelőbben, midőn mai kegyeletes megemlékezésem központjává e téren kifejtett működését teszem.

A polgári perjogi intézmények a legszorosabb kapcsolatban vannak a magánjoggal, ennek szolgálatában állanak. Könnyen érthető tehát, hogy mihelyt bizonyos fokú tudományos gondolkodás megindult a jog-

intézmények fölött, a polgári perjogot a magánjog alkotórészének tekintették s a magánjogról szóló munkák keretébe legtöbbször belevonták a polgári perjogot is. S amennyiben kivételesen ez utóbbival önálló munkákban is foglalkoztak, nem ismerték fel annak a magánjogtól különböző jogi természetét. Így volt ez a rómaiaknál, a középkorban s a későbbi időkben is a mult évszázad közepéig. A polgári perjognak ilyen megítélése mellett annak megfelelő átértéséről és tudományos feldolgozásáról természetesen nem lehetett szó. Ennek ideje csak akkor következett be, mikor tudatára ébredtek annak, hogy a polgári perjognak más a természete mint a magánjognak, habár ez utóbbinak szolgálatában áll. Erre az első lökést egy 1868-ban megjelent munkájában *Bülow* adta,¹ amelyben kifejtette, hogy a polgári per, annak dacára, hogy a magánjogok védelmére szolgál, nem magánjogi, hanem *közjogi* természetű intézmény. A polgári per közjogi természetének felismerése döntő mozzanat volt a polgári per jog tudományos művelésében. A polgári perről mint önálló, a magánjog rendszerétől különböző tudományszakról voltaképpen csak ettől az időtől fogva lehet szó.

Itt kapcsolódik be *Plósz Sándor* irodalmi működése a polgári per jogra vonatkozó vizsgálódásokba. *Bülow* az általa felvetett gondolatot nem fejtette ki részletesebben, erre legelőször *Plósz Sándor* vállalkozott. Igen beható elemzéssel részint magyar, részint német munkáiban,² melyek közül legjelentősebb németnyelvű dolgozata: *Beiträge zur Theorie des Klagerechts* (1880) — mely azonban jórésben csak a magyar értekezések fordítása — arra az eredményre jut, hogy a magánjogi perbeli védelemre vonatkozó *kereset* nem magán-, hanem közjogi jelenség, nem alkatrésze a magán-, hanem a közjognak. Mindenkinék az állammal szemben közjogi jogosítványa van aziránt, hogy valamely magánjogra vonatkozó keresetét az ő bíróságai által bíráltassa el. Igen érdekes, hogy *Plósz* vizsgálódását nem terjesztette ki a per egész körére, hanem annak csak egyik, kétségkívül egyik legfontosabb jelenségére, a keresetre. Ma már a polgári per jogi természetére vonatkozó vizsgálódások a polgári per egész területére kiterjednek, különösen az újabb magyar polgári per jogi irodalom törekszik arra, hogy a polgári per minden jelenségének jogi természetét megvilágítsa. *Plósz*nál ezt még nem tapasztaljuk, aminthogy az úttörés munkájában ez nem is volt várható, ő minden figyelmét csak a per bevezető jelenségére, a keresetre irányította s ennek jogi természetét törekedett megvilágítani.

*Plósz*tól függetlenül, s vele majdnem egyidőben, a német irodalomban is beható vizsgálat tárgyává kezdik tenni a keresetnek, mint közjogi jelenségnek jogi természetét és vonatkozásait. Mi azonban nem engedhetjük át a kezdeményezés elsőbbségét másoknak. Igen könnyű megállapítani, hogy *Plósz* az ő vizsgálódásaival néhány évvel a német irodalmat is megelőzte. Azok az eredmények, amelyekre a német irodalom jutott s amelyeket ott túlnyomó többséggel ma is helyeseknek tartanak, sok tekintetben különböznek *Plósz* megállapításaitól. Ma nem lehet feladatunk velük behatóan foglalkozni.

Ma csak egy feladatunk és egy kötelességem van, a nagy tudós emlékének igazságot szolgáltatni. Az igazság pedig az, hogy *Plósz*nak elmélete,

¹ Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen. Giessen 1868.

² A kereseti jogról. Magyar Igazságügy, V. (1876, 167. és 231. — Adalékok a keresetjog elméletéhez. U. o., XI. (1879), 337. és 556.

leglább a lényegben, helyes. Ennek igen határozott kifejezést adtam rendszeres perjogi munkám második kiadásában, mely még az ő életében jelent meg, s így bizonyára ő is tudomást vett állásfoglalásomról. Kétségtelenül igaznak tartom, hogy van közjogi keresetjog abban az értelemben, amelyben azt Plósz vette. Mert ha az állam minden jogvédő tevékenységet kizárólag önmagának tart fenn, amint ezt a mai állam kétségtelenül teszi, akkor egyik legelemibb kötelessége polgáraival szemben nekik jogvédelmet nyújtani s minden, a jogvédelem nyújtására irányuló panaszt, kérelmet, nevezük keresetnek, erre hivatott közegei, a bíróságok által megvizsgáltatni. Plósz pedig keresetjogi elméletében nem állított többet, mint ezt. Ő nem azt mondta, hogy az állam kötelessége a félnek éppen azt a tartalmú jogvédelmet nyújtani, melyet ez kér, mert hiszen akkor, mikor a kérelmet előterjeszti, még nem is bizonyos, hogy van-e igaza, hanem csak azt, hogy az államnak kötelessége minden jogvédelemre irányuló panaszt gondosan megvizsgáltatni s azt a jog rendelkezései értelmében elintéztetni. Erre az állam minden polgárának az állammal szemben közjogi jellegű jogosultsága van. Ez a Plósz-féle keresetjogi elméletnek lényege s az ebben a részben kétségtelenül igaz is.

Ez az elmélet azért is nagyon rokonszenves, mert mögötte egy nagy eszme rejlik, amelyet bizonyára Plósz is felismert, bár annak munkáiban kifejezést nem adott. Ez az eszme az, hogy az állam legfőbb hivatása a jog és igazság uralmát megvalósítani. Csak annak az államnak léte nyugszik szilárd alapon, mely a jog és igazság uralmát intézményeiben megvalósítja. Az út, amely ennek a célnak elérésére legbiztosabban vezet, az, hogy az állam kivétel nélkül mindenkinek panaszát megvizsgáltatja, vagyis kivétel nélkül mindenkinek jogot ad arra önmagával szemben, hogy bíróságai a panaszt megvizsgálják. Ezt hirdeti Plósz keresetjogi elmélete. Még áldozatok árán is nyújtson erre módot az állam, mert kisebb baj, hogy olykor a bíróságokat egészen alaptalan keresetekkel fásasztják, mint volna, hogy egy valóságos jogsérelem orvoslásra ne találjon.

Plósz keresetjogi elmélete tudományos meggyőződésének alapköve maradt élete végéig. Nem írt többet a kérdésről, bár állandóan gondolkodott róla. S minél jobban elmélyedt a kérdés részleteibe, annál erősebb meggyőződéssel valloita igaznak mindazt, amit róla megírt ifjúkori munkájában, a Klagerechtnben, mely megmaradt élete legszebb és legfőbb tudományos munkájának.

Plósz még számos más értekezéssel is gazdagította a polgári perjog irodalmát.

Írt a perorvoslat fogalmáról. Ebben az értekezésében elsőnek törekedett megvilágítani ezt a nehezen megérthető jogintézményt. Foglalkozott a bizoynítás, az okirat, a perbeli beismerés és a törvényes vélelmek elemzésével is. S mindezeket eredeti szempontokból világította meg. A világháború válságos napjaiban felolvasó körútra indult. Németországba s több szép értekezésében ismertette a magyar perjogi viszonyokat. Valamennyi értekezését a részletekbe való mélyeséges behatolás jellemzi. Plósz Sándor valósággal felülmulhatalanul áll e téren. A tudomány haladása a legapróbb jelenségek pontos felismerésétől függ. A jogtudomány terén Plósz e tekintetben a legnagyobb mesterünk s az ő bámulatos elemző képessége alapja az ő nagy tudományos sikerének. De tudott felemelkedni magas elvi szempontokra is, mint ezt Akadémianknak 1916. évi közülését gondolatokban gazdag elnöki megnyitó beszéde mutatja, amelyben a jog eszméjét fejtegette.

Már legközelebb a magyar tudományos körök abban a szerencsés helyzetben lesznek, hogy Plósz Sándornak önállóan és folyóiratokban megjelent dolgozatait egy kötetben összegyűjtve fogják olvashatni. A Magyar Tudományos Akadémia újabb nagy szolgálatot tett a magyar jogtudománynak, hogy az összegyűjtést és a kiadást magára vállalta.

A keresetjogról írott munkája mellett Plósznak legnagyobb alkotása polgári peres eljárásunk reformja, különösen azok a törvénytervezetei, melyeket e tárgyban készített.

Mikor az alkotmányt visszaállították, a magyar törvényhozás igen helyes megértéssel az igazságszolgáltatási reformokat legsürgősebb feladatai közé sorozta. A munkát két irányban indította meg: egyfelől az országnak új igazságszolgáltatási szervezetet kívánt adni, másfelől pedig tervbe vette azoknak az eljárási szabályoknak megalkotását, melyek szerint bíróságainknak a büntető és polgári pereket el kell intézniök. Igen nagy bölcsességre vall, hogy a törvényhozás nem egyszerre kívánta a reformokat megvalósítani, hogy nevezetesen az igazságszolgáltatási szervezeti reformok terén más megoldási módot választott, mint az eljárási reform kérdésében. A szervezet kérdésében végleges reformra vállalkozott, míg ellenben az eljárást, különösen is a polgári peres eljárást illetőleg csak ideiglenes szabályozást kívánt létesíteni. A megoldási módok különbözősége az akkori helyzetben rejlett. Az alkotmány visszaállításakor már tiszta, kifejecesedett elvek voltak arra nézve, hogy a bírósági szervezet miképpen alkotandó meg. Nem ütközött tehát leküzdhetetlen nehézségekbe, hogy törvényhozásunk bírósági szervezetünknek végleges reformjára vállalkozzék. Így jött létre az 1869. IV. tc. a bírói hatalom gyakorlásáról, törvénytárunk egyik legszebb és legfontosabb törvénye, amelynek köszönhetjük kitünő bíróságainkat. A polgári peres eljárás terén ellenben még sehol sem történt oly szabályozás, melyet nyugodtan lehetett volna a reform alapjául elfogadni, arra pedig az ország akkor még nem volt eléggé felkészülve, hogy saját erejéből vállalkozzék megfelelő eljárási szabályzat megalkotására. Ezen megfontolás alapján hozta meg a törvényhozás az 1868. évi 54. tc.-et az úgynevezett polgári törvénykezési rendtartást, amely a polgári peres eljárásnak kifejezetten ideiglenes szabályozását kívánta nyújtani, míg megérkezik az ideje annak, hogy törvényhozásunk a végleges peres eljárási szabályzatot megalkossa. Ez azonban sokkal nehezebbnek bizonyult, mint kezdetben gondolták. Mindazáltal a kormány és az országgyűlés lankadatlanul törekedtek a kitűzött cél felé.

Az első lépés erre 1882-ben történt, mikor a kormány Plósz Sándort és egy másik kiváló szakférfit, Emmer Kornélt a nyugati polgári peres eljárások tanulmányozása céljából külföldi tanulmányútra küldötte. Plósz 1885-ben egy kimerítő törvénytervezetben számolt be tanulmányi útjáról. Ez a tervezet ugyan nem került az országgyűlés elé, de nevezetes azért, mert alapja volt a további reformmunkálatoknak s mert azóta állandóan Plósz kezében pontosultak össze polgári peres eljárásunk reformjának szálai.

Időközben nagy változás történt az igazságügyi kormányzat terén, Szilágyi Dezső vette át az igazságügyi minisztérium vezetését. Legelső gondjai közé tartozott a már hosszabb idő óta vajdó reformját polgári eljárásunknak legalább egy lépéssel előbbre vinni. Ő nem gondolt arra, hogy a reformot egész vonalon vigye keresztül. Nem tartotta még az írásbeliséghez hozzászokott gyakorlatot elég erősnek arra, hogy egyszerre, minden átmenet nélkül tudjon áttérni a szóbeliségen és közvetlenségen felépített eljárásra, aminőnek az tervbe lett véve. Ennélfogva azt csak

legszűkebb körben kívánta megvalósítani, a járásbíróági eljárás alá tartozó ügyek fellebbevitelénél. A megfelelő törvényjavaslat elkészítésével Plósz Sándort bízta meg. És habár a bemutatott munkálat kiváló alkotás volt, a reform ebben a szűk körben még sem jött létre, mert a gyakorlat nagyobb arányú reformot kívánt. Ennek hatása alatt Szilágyi az egész járásbíróági eljárás reformjára szánta el magát, a megfelelő törvényjavaslat elkészítésével ismét Plószt bízta meg. Az ő munkálata alapján jött létre az 1893 : XVIII. tc. a sommás eljárásról, melynek célja volt a végleges reform részleges megvalósítása. Az egész eljárás reformjára irányuló munkálatok azonban ezután sem szüneteltek, melyekkel ezentúl is Plósz maradt megbízva, mindazonáltal számos törvényhozási és kormányzati okból nem siettek velük túlságosan. Időközben Plósz igazságügyi miniszter lett, s 1903-ban az egész polgári peres eljárásnak saját maga által átdolgozott törvényjavaslatát a képviselőház elé terjesztette. A nemzet ekkor egyik legválságosabb időszakát élte, önmagát emésztő politikai küzdelmekkel töltötte el idejét, s így Plósz törvényjavaslata is lekerült a napirendről. Évek teltek el, míg a belső politikai küzdelmek valamelyest lecsillapodtak s 1910-ben Pósz javaslata az ő újabb átdolgozásában ismét a képviselőház elé kerülhetett. Plósz akkor megint az ő legkedvesebb helyén, az egyetemi tanszéken találjuk. Eltökélt szándéka volt végleg búcsút mondani a politikának, képviselői mandátumot mégis vállalt, hogy jelen lehessen törvényjavaslatának tárgyalásánál. Ő lett a javaslat előadója a képviselőházban. A javaslatot rövid tárgyalás után az összes törvényhozási tényezők elfogadták, s azután mint 1911 : I. tc. lett a törvénytárba beiktatva. Ekként Plósz legfőbb alkotása közel harminc évi fárasztó munka után tető alá került. Alig van törvényalkotásunk, amelyet oly hosszú ideig s annyi gonddal készítettek volna elő, mint Plósz a polgári peres eljárásról szóló törvényt.

És valósággal e törvény egyik legszebb, legjogászasabb s a gyakorlat szempontjából is egyik legértékesebb törvényünk. Összes törvényeink közt eddig a legkimerítőbb, legterjedelmesebb. 792 §-ból áll. A kritika igen behatóan s a legnagyobb elismeréssel foglalkozott vele, s nagy elismeréssel adóztak neki a német szaktudósok is. Plósz ebben a törvényben azt az eszméjét valósította meg, mely őt keresetjogi elméletének felállítására vezette: legyen minél tökéletesebb a jog és az igazság uralma az államban. Plósz a törvényben kétféle módon adott testet ennek az eszmének. Először a felet a lehető legszélesebb jogvédelmi körrel ruházta fel. A rosszhiszemű perlekedést s a perek rosszhiszemű elhúzását ugyan ez a törvény is megbélyegzi, de egyébként a feleknek a jogvédelmi eszközök igénybevételét egészen szabadon megengedi. Világosan mutatják ezt a megállapítási kereset, továbbá a tágkörü fellebbezési és a rendkívül széleskörű perújítási jog. Másodszor pedig Plósz törvénye a bírót az igazság kiderítése érdekében a lehető legtágabb körű pervezető tevékenységgel ruházta fel. Plósz szakított a különben nagyon tiszteletreméltó állásponttal, hogy a bíró a perben passzív viselkedjék, s ne vállalkozzék egyébire, mint az eléje tárt kész anyag elbírálására. Ő a bírótól erős aktív közreműködést kíván a perben az igazság kiderítése érdekében, anélkül, hogy a bíró elfogulatlanságát és tárgyilagosságát feladja. Kétségteljesen nehéz szerep, de nem tagadható, hogy az igazság kiderítése érdekében a célravezetőbb.

Plósz Sándor tudományos egyéniségén erős német befolyás vonul végig. Ez ne szolgáljon neki hátrányul, hanem inkább nagy érdemül. A német polgári perjogi irodalom a legelőrehaladottabb, helyes volt

tehát, hogy Plósz annak szelleméhez csatlakozott s az ő kutatási módszerét fogadta el. Ez azonban Plósznál nem jelentette a német irodalmi eredményeknek kritikátlan átvételét. Világosan kitűnik ez a keresetjogról írt munkájából, mely a keresetnek természete tekintetében egészen más eredményre jut, mint a német irodalom. Német és osztrák befolyás alatt áll a polgári peres eljárásról szóló törvényünk is. Ezen sincs semmi kifogásolni való, mert a német és osztrák peres eljárások a legtökéletesebbek közé tartoznak. Idegenszerűen csak az hatna, ha Plósz ezeket minden kritika nélkül egyszerűen lefordította volna, tekintet nélkül arra, vajjon a magyar viszonyoknak megfelelnek-e. De Plósztól ilyen gépies utánzás nagyon távol állott. Úgy a törvény felépítésében, mint a tartalomban Plósz sok tekintetben egészen új úton járt. Hogy csak egy-két példát említsék, a törvénytörvénykezési eljárásban az ügynevezett perfelvételi cezura, vagyis a pernek kettéosztása perfelvételi és érdemleges szakra, a felek eskü alatti kihallgatásának módja s általában a rendkívül erős bírói pervezetés Plósznak egészen eredeti s a gyakorlatban kitűnően bevált eszméi.

Plósz törvénye a legnagyobb veszedelem idejében, ágyúörgés közben lépett életbe. A legkevésbé megfelelő alkalom nagy reformok életbeléptetésére. És mégis most az átélt katasztrofális események hatása alatt nagy bölcsességet kell látnunk abban, hogy akkor a törvényt életbeléptették. Mert ha akkor a törvény nem lép életbe, bizonyára még ma sem volna hatályban s bíróságainknak csak sokkal nagyobb nehézségek árán sikerült volna a háború utáni zavaros viszonyokba némi rendet behozni.

Már a háború alatt, de még inkább az azt követő szomorú időkben sokat hallottunk beszélni a bírói jogvédelem egyszerűsítéséről. Azt hangoztatták, hogy szegények lettünk s nagy szegénységünkben a költséges és fényűző igazságszolgáltatási szervezetet és peres eljárást nem bírjuk el. Engem ez az érvelés soha sem tudott meggyőzni, ellenkezőleg az volt a nézetem, hogy minél nagyobb a jogbizonytalanság, annál inkább kell a jogvédelem biztosítékait növelni. Dícséretére legyen mondva kormányzatunknak és a törvényhozásnak, hogy a súlyos viszonyok hatása alatt polgári jogvédelmi rendszerünkön csak egy lényeges módosítást tettek, s ezt is csak átmenetileg, egyébként azonban Plósz törvényén alig változtattak valamit. Ez legjobban bizonyítja, hogy Plósz törvénye rendkívül jeles alkotás. Kétségtelen, hogy ez a törvény egészen más viszonyok szemeltartásával készült, mint aminők közt most élünk. Ha azonban azt látjuk, hogy az illetékes tényezők ezt a törvényt a mai példátlanul nehéz viszonyok közt is a legmegfelelőbbnek tartják, ez a legdöntőbb bizonyíték arra, hogy az valóban kiváló alkotás, amely a maga rugékonyságával a legsúlyosabb körülmények közt is kitűnően beválik.

Plósz közéleti tevékenysége több mint ötven esztendőre terjedt. Már 1872-ben ott látjuk őt a kolozsvári egyetem perjogi tanszékén. Innen 1881-ben a budapesti egyetemre került, ahol 1894-ig működött. Ekkor az igazságügyminisztériumban államtitkár, majd pedig 1900-ban igazságügyminiszter lett, míg végül 1905-ben ismét visszakerült egyetemi tanszékére.

Legnagyobb bensőséggel tanári hivatásához ragaszkodott. Kutató szellemének ez felelt meg legjobban. Szép jelét adta ennek akkor, mikor arról volt szó, hogy minisztersége után a Kúria díszes elnöki állását elvállalja. Ő kitért a nagy megtisztelés elől azzal, hogy az ő helye az egyetemi tanszéken van. S azután is, közel húsz éven át a legna-

gyobb buzgósággal és fiatalos lelkesedéssel szentelte minden erejét a tudomány művelésének és az ifjúság nevelésének. Nem tartozott a szónokló tanárok közé, de mélységes tudásával, előadásának meggyőző erejével, nemes egyszerű lényével, mindenekfölött azonban az igazságra törekvő szellemével nagy befolyást gyakorolt a hallgatóságra. Az ő szellemében egész jogász nemzedékek nevelkedtek fel, akik épúgy mint nagy mesterük, élethivatásukká tűzték ki a tisztesség és a jog uralmát biztosítani az országban. Vannak kitűnő szervezeti törvényeink, amelyek gondoskodnak arról, hogy a bíró és az ügyvéd teljes odaadással éljen hivatásának, de nem volna igazságos, ha el nem ismerünk, hogy Plósz egyéniségének és nevelő hatásának is nagy része volt abban, hogy bírói és ügyvédi karunk azzá az erős jogvédelmi intézménnyé lett, mely őket éppen a legválságosabb viszonyok között képessé tette arra, hogy az országban a jog uralmát biztosítsák.

Plósz Sándor tíz évet töltött el az igazságügyi kormányzat élén mint államtitkár és mint miniszter. Nem csinált nagy politikát, de annál nagyobb érdemei voltak az igazságügyi kormányzat, különösen a törvényelőkészítés és életbeléptetés terén. Kormányzati működésének idejére esik a büntető perrend megalkotása és életbeléptetése. És háár nem volt hivatásos büntető jogász, mind a két irányban igen nagy érdemeket szerzett. Kutató, elmélyedésre hajló lelke távol tartotta őt az aktív politikától, de tévesen ítélnék meg, ha azt mondanánk, hogy nem voltak benne a nagy államférfiú és nagy politikus legszebb tulajdonságai. Ő igazi államférfiúi lélek volt a szó legnemesebb értelmében, előrelátó és törhetetlen hűséggel ragaszkodó politikai elveihez. Biztos szemmel helyesen ismerte fel az ország nagy érdekeit s mélységes fájdalom fogta el lelkét, mikor látta, hogy az ország mindinkább letér arról az útról, mely azok megvédésére legalkalmasabb. Elvhűsége pedig sziklaszilárd volt. Semmiféle szempont nem volt elég erős arra, hogy politikai meggyőződésével ellentétes magatartás követésére rábírja.

Újból vissza kell térnem arra, amint kegyeletes megemlékezésem bevezető szavaiban érintettem, mert ez Plósz Sándor egyéniségének legjellemzőbb tulajdonsága, hogy ő a legkülönbözőbb életviszonyok között mindig ugyanaz maradt — kutató tudós. A tudományos kutatás nehéz munka, sok szenvedéssel jár, de kevesen vannak pályatársai közt, akik annyira martirjai voltak, mint ő. A legszigorúbb bírálatot önmaga fölött gyakorolta s emiatt lelke tele volt kételyekkel tudományos tételeinek helyessége felől. E sorok írójának sokszor panaszkodott, hogy mennyire szenved a sok tépelődéstől. Viszont annál nagyobb volt öröme, mikor a sok lelki küzdelem után végérvényesen meggyőződött valamely tétele helyességéről. Legnagyobb tudományos eredménye, a keresetjog természetéről szóló elmélete is ötven évi folytonos önbírálat után szűrődött le elméjében megtámadhatatlan tudományos igazsággá.

Ez a szinte páratlanul lelkiismeretes kutató szelleme eredményezte nagy tudományos sikereit. És elsősorban ennek tulajdonítható legnagyobb tudományos érdeme, hogy fényes eredményt létesített kapcsolatot a magyar és idegen kultúra között. Kevés magyar jogtudósunk van, akiknek neve a külföldön annyira ismert és ünnepelt, mint az övé. A lipcei egyetem ötszáz éves fennállásának ünnepén őt azon kevesek közé sorolta, akiket díszdoktori diplomával tisztelt meg. A magyar nemzet a népek nagy versenyében, különösen a mai rendkívül nehéz viszonyok közt, csak mint kiváló kultúrnép tarthatja fenn magát. Sajat nemzeti műveltségünket a tőkély igen magas fokára kell emelnünk,

de ennek állandó kölcsönhatásban kell lennie a nagy nemzetek műveltségével is. Hogy ezt a nehéz feladatot miképpen kell megoldani, arra a késő nemzedékeknek is szép példát nyújtott Plósz Sándor.

Az igazságot kereső, kutató nagy szellemek legfényesebb erényeit is megtaláljuk ő benne: a kötelességtudást és a szerénységet. Aki végigjárja az igazságkeresés rögös útját, az kötelességtudó is szokott lenni és hamar feleszmél emberi gyarlóságának tudatára, megtanul szerény lenni. Plósz Sándorban ez a két szép tulajdonság különös mértékben ki volt fejlődve. Minden élethivatásában késő aggkoráig a legszigorúbb kötelességérzet hatotta át. Ő volt a leglelküimeretesebb tudós és politikus, a legpontosabb és legbuzgóbb tanár és tisztviselő. Szerénysége pedig egyenesen közmondásszerű volt. Fellépésében és modorában igénytelen és közvetlen, a feltűnést és ünnepeltetést tőle telhetőleg kerülte.

Ezekután azt hihetnők, hogy külső sikerekben, elismerésben igen kevés része volt, pedig éppen ellenkezőleg történt. Kitüntetések, elismerésekből, tiszteletmegnyilatkozásokból kevés kortársának jutott annyi osztályrészül, mint ő neki. Fiatalon került a kolozsvári tanszékről a budapesti egyetemre, innen csakhamar az igazságügyi minisztériumba hívták meg vezetőállásba. Egyik legkedvesebb minisztere volt boldogult nagy királyunknak, aki őt a legmagasabb kitüntetésekkel halmozta el. Akadémiánknak levelező rendes, majd tiszteletbeli és igazgatósági tagja, második osztályának elnöke, utóbb pedig az Akadémia másodelnöke volt. Mikor pedig nagy perjogi alkotása törvénné lett, az Akadémia 1913-ban neki ítélte oda a nagy jutalmat. A közönség szélesebb köreiben is a legnagyobb tisztelet tárgya volt. A háború zájában is, különösen szépen megnyilatkozott iránta a tiszteletnyilvánítás, mikor 1916-ban hetvenedik születésnapját ünnepeltük. De legbensőbb, sőt valósággal megkapó volt a tiszteletmegnyilatkozás az ő személye iránt, mikor a képviselőházban mint előadó az ő perjogi javaslatát képviselte. A politikai ellentétek ekkor a pártok közt igen élesek voltak, és habár mindenki tudta, hogy Plósz erős pártember, az ellentétek az ő személyénél mégis egészen elsímultak. Minden párt a legnagyobb elismeréssel adózott neki mint a korszakos mű szerzőjének. Kevés lapja van a képviselőházi naplónak, mely oly lélelemelő olvasmány volna, mint a polgári peres eljárás tárgyalásáról szóló rész. Rendkívül felemelő volt közéleti pályájának befejező mozzanata is. Mikor néhány hónappal halála előtt nyugalomba vonult, a Kormányzó Úr hozzáintézett kéziratban fejezte ki neki legteljesebb elismerését.

Sokat tűnődtem afőlött, hogy ez az ország egy szerény tudósnak is megadta a legnagyobb elismerést és tiszteletnyilvánítást. És a mai kegyeletes alkalommal sem tudok mellette szólanul elhaladni, mert az nemcsak Plószra nézve jelent sokat, de nagy jelentősége van a nemzet szempontjából is. Világosan mutatja, hogy ez a nemzet hálás tud lenni és rendkívül fogékony nagy kultúreredmények iránt. Hírnevet és kincseket nem sokat adhat tudósainak, de hálás szívét egészen odaadja azoknak, akik érte dolgoznak és érte élnek, és igazi tudományos érdekért pazar kézzel nyújtja a hálás elismerést.

A tudományos és közéleti tevékenység, legyen ez még oly jelentős is, csak töredéke az ember egyéniségének. Ezt csak a legszűkebb baráti és családi körben ismerjük meg a maga teljességében. És Plósz Sándor nagy emberi tulajdonságai ebben a szűk körben bontakoztak ki legszebben. Zárkózott lélek volt, azok száma, akiket barátságával megtisztelt, kevés, de ezekhez bensőséggel ragaszkodott és törhetetlen hűség-

gel volt irántuk. Családi élete pedig valósággal eszményi volt. Szavakat is nehéz volna találni arra, hogy mily bensőséggel szerette fenkölt gondolkodású hitvesét, mennyire szerette gyermekeit, különösen kis unokáit. És ez a mélyeséges családi érzésü ember nagy természetbarát is volt. Minden idejét, melyet nem a tudománynak, hivatásának, vagy családjának szentelt, a szabad természet ölen töltötte el. Legkedvesebb szórakozása volt szép, gellérthegyi parkjának gondozása.

Tekintetes Akadémia! Plósz Sándor életének javarésze s egész tudományos és közéleti tevékenysége a nemzet sokat ígérő rövid felvirágzásának korszakára esik. De ez nem a teljes igazság, hanem az, hogy ő ezen idő alatt a nemzet felemelkedésének egyik igen jelentős munkása is volt. Az árvaság és elhagyatottság érzése fogja el lelkünket, midőn a nemzet nagyságának összeomlása után egyik-másik azok közül is behódol az elmulás változhatatlan örök törvényének, akik a nemzet boldogabb napjainak számottevő tényezői voltak. De nem szabad, hogy fájdalunk a reménytelen csüggedés és lemondás fájdalma legyen, mert a nemzetnek élnie kell és újból fel kell virágoznia. Szent fájdalunk, melyet a boldogabb kor nagyjainak elhúnyta fölött érzünk, sarkalljon minket inkább példájuk követésére. Plósz Sándornak sikerekben és érdemekben gazdag életéből különösen az ő eszményi kötelességtudása az, amely követendő példa gyanánt kiemelkedik a mai szomorú korszak számára. Ha mindenki a maga helyén, legyen az akár előkelő, akár szerény, azzal a buzgósággal és áldozatkészséggel teljesíti kötelességeit, mint Plósz Sándor a tudomány művelésében és közéleti tevékenységében, akkor bizton remélhetjük annak bekövetkezését, amit ő is remélt, s amiért annyira epekedett, de amit a Gondviselés nem engedett megélnie — az ország újabb felvirágzását. S az ő kötelességtudásának követése lesz a legszebb, legmaradandóbb, s neki is legkedvesebb emlék, amelyet a hálás utókor az ő nemes alakjának állíthat.

